

เรื่อง พุดซ้อน

รายละเอียด

พุดซ้อน ชื่อสามัญ Cape jasmine, Gareden gardenia, Gerdenia, Bunga cina (มาเลเซีย), Kaca piring

พุดซ้อน ชื่อวิทยาศาสตร์ Gardenia jasminoides J.Ellis (ชื่อพ้องวิทยาศาสตร์ Gardenia augusta Merr., Gardenia florida L., Gardenia grandiflora Siebold ex Zucc., Gardenia radicans Thunb.) จัดอยู่ในวงศ์เข็ม ([RUBIACEAE](#))

สมุนไพรพุดซ้อน มีชื่อท้องถิ่นอื่นๆ ว่า เค็ดถวา แคถวา (เชียงใหม่), พุดป่า (ลำปาง), พุทธรักษา (ราชบุรี), พุดฝรั่ง (กรุงเทพฯ), พุดสา พุดสวน พุดจิบ (ภาคกลาง), พุด, พุดจีน พุดใหญ่ พุดซ้อน (ไทย), กิจื่อ จื่อจื่อ ส่วยจื่อจื่อ (จีนกลาง) เป็นต้น

ลักษณะของพุดซ้อน

- **ต้นพุดซ้อน** มีถิ่นกำเนิดในประเทศจีน บ้างก็ว่าจัดเป็นพรรณไม้ดั้งเดิมของบ้านเราเอง โดยจัดเป็นไม้พุ่ม

เตี้ยหรือไม่ยืนต้นขนาดเล็ก มีความสูงได้ประมาณ 1-2 เมตร มีลักษณะทั่วไปคล้ายต้นพุทจีบ แต่จะแตกต่างกันที่ว่าพุทจีบจะไม่มีสีขาวอยู่ในต้นและใบเหมือนพุทจีบ ลำต้นแตกกิ่งก้านมาก ลำต้นและกิ่งก้านเป็นสีเขียว ใบขึ้นดกหนาที่ใบ ส่วนรากใต้ดินเป็นสีเหลืองอ่อน นิยมขยายพันธุ์ด้วยวิธีการตอนกิ่ง เนื่องจากเป็นวิธีที่เหมาะสมที่สุด ต้องการแสงแดดจัดและความชื้นสูง หากปลูกในที่ที่มีแสงแดดไม่เพียงพอจะทำให้ไม่ค่อยออกดอก และการตัดแต่งทรงพุ่มให้โปร่งจะช่วยทำให้ดอกมีขนาดใหญ่ขึ้นได้ โดยมักพบขึ้นในป่าดงดิบทางภาคเหนือ

- **ใบพุทจีบ** พุดช้อนเป็นไม้ที่ออกใบหนาแน่น ทำให้ดูทึบ โดยใบจะเป็นใบเดี่ยวออกเรียงตรงข้ามหรือประกอบเป็นใบ 3 ใบ ลักษณะของใบเป็นรูปมนรีหรือรูปหอก ปลายใบแหลม โคนใบสอบ ส่วนขอบใบเรียบเป็นขอบสีขาว ใบมีขนาดกว้างประมาณ 2-5 เซนติเมตรและยาวประมาณ 7-14 เซนติเมตร แผ่นใบเรียบมันเป็นสีเขียวเข้ม เนื้อใบหนา ก้านใบสั้น มีหูใบ 2 อันอยู่ระหว่างก้านใบด้านละอัน ลักษณะของใบทั่วไปคล้ายใบพุทจีบ แต่จะแตกต่างกันตรงที่ไม่มียางสีขาวเท่านั้น
- **ดอกพุทจีบ** โดยมากแล้วจะออกดอกเป็นดอกเดี่ยว โดยจะออกตามง่ามใบและปลายกิ่ง ดอกมีขนาดใหญ่ ลักษณะของดอกคล้ายกับดอกพุทจีบ ดอกของพุทช้อนจะเป็นสีขาวและมีกลีบดอกซ้อนกันหลายชั้น โคนกลีบแหลม ปลายกลีบมนรี มีกลีบดอกประมาณ 5-7 กลีบ มีขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 7 เซนติเมตร เนื้อนุ่มและมีกลิ่นหอมแบบอ่อน ๆ ดอกมีเกสรเพศผู้ 6 ก้านรูปแถบ ติดที่ปลายหลอดกลีบดอก เกสรเพศเมีย ก้านเกสรยาว ยอดเกสรเป็นทรงจุกแน่น รังไข่จะอยู่ใต้ฐานรองดอก ส่วนกลีบเลี้ยงมีประมาณ 5-8 แฉก ก้านดอกสั้นหรือไม่มีก้านดอก
- **ผลพุทช้อน** ผลมีลักษณะกลมเป็นรูปไข่ ออกแบบหัวที่มลง ผลอ่อนเมื่อสุกแล้วจะเปลี่ยนเป็นสีเหลืองทองหรือเป็นสีส้มถึงแดง ผลมีขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 1-1.5 เซนติเมตรและยาวประมาณ 3-7 เซนติเมตร เปลือกผลมีเหลี่ยมตามยาว ประมาณ 5-7 เหลี่ยม ภายในมีเมล็ดอยู่ประมาณ 3-6 เมล็ด เมล็ดจะมีเนื้อเยื่อหุ้มเป็นสีแดง

สรรพคุณของพุทช้อน

1. รากและผลมีรสขม เป็นยาเย็น ออกฤทธิ์ต่อหัวใจและตับ ใช้เป็นยาขับพิษร้อนถอนพิษไข้ ช่วยแก้อาการร้อนใน ขับน้ำขึ้น ทำให้เลือดเย็น แก่ตัวร้อน มีไข้สูง (ราก, ผล)
2. เนื้อไม้เป็นยาเย็น ช่วยลดพิษไข้ (เนื้อไม้) เปลือกต้นและรากเป็นยาแก้ไข้ (เปลือกต้น, ราก)
3. ช่วยกระจายเลือดที่อุดตัน (ผล)
4. ช่วยแก้อาการกระสับกระส่ายนอนไม่หลับ (ผล)

5. ช่วยแก้ตาอักเสบ (ผล)
6. ช่วยแก้เลือดกำเดา (ผล)
7. ใบใช้ตำพอกแก้อาการปวดศีรษะได้ (ใบ)
8. ช่วยแก้อาการเหงือกบวม ปวดฟัน (ผล)
9. ช่วยรักษาปากและลิ้นเป็นแผล (ผล)
10. ช่วยแก้อาเจียนเป็นเลือด (ผล)
11. รากช่วยแก้ท้องอืดท้องเฟ้อ (ราก)
12. เปลือกต้นเป็นยาแก้บิด แก้ปวดท้อง (เปลือกต้น)
13. ผลเป็นยาขับพยาธิและขับปัสสาวะ (ผล) ส่วนน้ำจากต้นใช้เป็นยาขับพยาธิ (น้ำจากต้น)
14. ช่วยแก้ปัสสาวะเป็นเลือด (ผล)
15. ตำรับยาแก้ตับอักเสบเฉียบพลันเนื่องจากการติดเชื้อและมีอาการตัวเหลือง ระบุให้ใช้รากพุดซ้อนสด 70 กรัม, รากใบไม้เขียว, หญ้าคา และเปลือกต้นหม่อนอย่างละ 35 กรัม นำมารวมกันต้มกับน้ำรับประทาน (ราก)
16. รากใช้ตำพอกแผลสด ห้ามเลือด ช่วยสมานบาดแผล (ราก)
17. น้ำคั้นจากดอกนำมาผสมกับน้ำมันใช้เป็นยาทารักษาโรคผิวหนัง หรือจะใช้เฉพาะน้ำคั้นจากดอกเพียงอย่างเดียวก็ได้ (น้ำจากดอก)
18. ช่วยแก้ผื่นคันตามผิวหนัง (ราก)
19. ช่วยแก้ฝีหนองอักเสบ (ราก)
20. ช่วยแก้อาการปวดบวม (ราก)
21. ตำรับยาแก้เกล็ดชัดยอกระบุให้ใช้ผลพุดซ้อนแห้ง 250 กรัม, โกงฐเชียง, คำฝอย และเมล็ดลูกท้ออย่างละ 150 กรัม นำมารวมกันบดเป็นผง แล้วนำไปเคี่ยวกับวาสลิน 250 กรัม และผสมกับน้ำส้มสายชูอีก 500 ซีซี แล้วเคี่ยวจนให้เข้ากันดี ใช้เป็นยาทาภายนอกบริเวณที่มีอาการ (ผล)

หมายเหตุ : วิธีใช้ตาม [3] ถ้าเป็นยาแห้งให้ใช้ครั้งละ 3-10 กรัม นำมาต้มกับน้ำรับประทาน หากเป็นยาสดให้ใช้ครั้งละ 35-70 กรัม นำมาตำคั้นเอาแต่น้ำรับประทาน หรือใช้ตำพอกแผลภายนอก

สรรพคุณของผลพุดซ้อนตามตำราการแพทย์แผนจีน

1. กี้จื่อ (ผลพุดซ้อน) มีรสขมเย็น มีฤทธิ์ขับความร้อน ระบายความร้อน แก้ไข้ แก้จุดริดจิดกระวนกระวาย ช่วยเสริมความชื้น ทำให้เลือดเย็น แก้เลือดกำเดาไหล แก้ปัสสาวะและอาเจียนเป็นเลือด (เนื่องจากเลือดมีพิษร้อน) แก่ดีซ่าน (ตัวเหลืองจากความร้อนหรือร้อนชื้นของตับและถุงน้ำดี) มีฤทธิ์บรรเทาอาการพิษอักเสบ

บ แก้วพิษอีกเสบของแผล ผีอีกเสบ อาการบวมจากการกระทบกระแทก ลดบวมจากการอีกเสบ ช่วยระงับอาการปวด แก้อาการอีกเสบบวมแดง

2. กิจื่อผัดและกิจื่อผลพุดซ้อนผัดเตรียมมีวิธีใช้และสรรพคุณที่เหมือนกัน แต่จะใช้ในกรณีที่ระบบกระเพาะอาหารและม้ามพร่อง
3. กิจื่อถ่านมีฤทธิ์ห้ามเลือดและทำให้เลือดเย็น ช่วยแก้อาการไอเป็นเลือด เลือดกำเดาไหล อาเจียนเป็นเลือด ปัสสาวะเป็นเลือด

หมายเหตุ : สำหรับวิธีใช้ ให้ใช้ประมาณ 6-9 กรัมนำมาต้มเอาแต่น้ำดื่ม

ข้อควรระวัง ผลพุดซ้อนไม่เหมาะสำหรับนำมาใช้กับคนธาตุอ่อน อุจจาระเหลว

ข้อมูลทางเภสัชวิทยาของพุดซ้อน

- สารที่พบ ได้แก่ Jasminodin, Geniposide, Crocin, Shanzhiside, Genipin-1-B-gentiobioside, Dipentene, Gardonin และยังพบ Gum, Tanin เป็นต้น
- สารสกัดด้วยน้ำหรือแอลกอฮอล์มีฤทธิ์ในการกระตุ้นน้ำดีให้มีการไหลออกมากขึ้น และจากการทดลองกับกระต่ายก็พบว่า สารสกัดดังกล่าวสามารถช่วยยับยั้ง Bilirubin ของเม็ดเลือดที่อยู่ในเส้นเลือดได้
- เมื่อนำน้ำที่ต้มได้จากผลพุดซ้อนหรือสารที่สกัดได้จากผลพุดซ้อนด้วยแอลกอฮอล์มาทดลองกับสัตว์ทดลอง เช่น หนู แมว หรือกระต่าย พบว่ามีฤทธิ์ทำให้ความดันของสัตว์ทดลองลดลงได้นานพอสมควร
- ผลพุดซ้อนมีฤทธิ์เป็นยาห้ามเลือดและช่วยสมานบาดแผล
- สารหลัก Linalool มีฤทธิ์ต้านเชื้อแบคทีเรีย ต้านเชื้อรา มีฤทธิ์สงบประสาท และการอีกเสบ

ประโยชน์ของพุดซ้อน

1. ใช้ปลูกเป็นไม้ประดับสวนบริเวณบ้านทั่วไป ตัดแต่งทรงพุ่มและปลูกเป็นแนวรั้วได้ดี^[1]สามารถควบคุมการออกดอกได้ด้วยการควบคุมการให้น้ำและการใส่ปุ๋ยที่เหมาะสม อีกทั้งดอกพุดซ้อนยังมีความหมายที่เป็นมงคลอีกด้วย โดยตามความหมายของไทยจะหมายถึงความแข็งแรง สมบูรณ์ ความเจริญมั่นคง ส่วนตามความหมายของฝรั่งจะหมายถึงรักแท้
2. ดอกนำมาปักแจกันไหว้พระหรือนำไปร้อยเป็นพวงมาลัยสำหรับบูชาพระ ส่วนในประเทศจีนจะใช้ดอกพุดมาอบใบชาให้มีกลิ่นหอม
3. ดอกสามารถนำมาสกัดทำเป็นน้ำมันหอมระเหย ใช้แต่งกลิ่นเครื่องสำอางได้
4. ผลและเมล็ดเมื่อนำมาบดจะให้สารสีเหลืองทองชื่อ Gardenia ใช้เป็นสีสำหรับแต่งสีอาหารให้เป็นสีเหลือง

(เช่น การใช้ย้อมสีด้านนอกของเจ้าหูแข็ง แต่งสีน้ำแกกฮวย ส่วนในประเทศจีนใช้เป็นสีย้อมผ้า) และยังให้สารสีน้ำตาลแดงชื่อ Corcin ใช้สำหรับแต่งอาหารให้มีสีน้ำตาลแดง

5. เนื้อไม่สามารถนำมาใช้ทำรูป ทำกรอบรูป และทำหัวน้ำหอมได้

คำสำคัญ : พุดซ้อน

ที่มา : <https://medthai.com/>

รวบรวมและจัดทำข้อมูล : กาญจนา จันทร์สิงห์

วันที่ : 2020-07-16

https://arit.kpru.ac.th/ap2/local/?nu=pages&page_id=1754&code_db=610010&code_type=01

The Office Of Academic Resource Information And Technology